

INTERVIEW ČASOPISU COMMONWEAL S JOHNOM RAWLSOM

Za liberálny katolícky časopis *Commonweal*
sa Johna Rawlsa pýtal Bernard Prusak

pôvodne publikované v časopise *Commonweal* (25. septembra 1998)

BERNARD PRUSAK: V indexe vašej knihy *Teória spravodlivosti* (*A Theory of Justice*)¹ heslo 'náboženstvo' nenájdeme. Ak sa však pozrieme do ostatných prác, či je to *Politický liberalizmus* (*Political Liberalism*)² alebo „Prepracovaná myšlienka verejného rozumu“ (*The Idea of Public Reason Revisited*), zistíme, že náboženstvo sa stalo, ak nie ústrednou, tak prinajmenšom jednou z vašich hlavných tém. Kde pramení tento obrat vášho záujmu a čo vás motivovalo sústrediť svoj záujem novým smerom?

JOHN RAWLS: Dobrá otázka. Jednoduchým vysvetlením by mohlo byť, že mám záujem o to, aby ústavná demokracia prežila. Žijem v krajine, v ktorej sa deväťdesiatpäť alebo deväťdesiat percent populácie hlási k náboženstvu, a možno sú to aj skutočne nábožní ľudia, aj keď vlastná skúsenosť s náboženstvom mi hovorí, že len veľmi málo z nich chápe svoju nábožnosť v inom než konvenčnom zmysle. Náboženské presvedčenie však v každom prípade tvorí významnú súčasť americkej kultúry a je realitou amerického politického života. Otázka preto znie: Ako môžu v ústavnej demokracii spolu vychádzať rôznorodé náboženské a sekulárne doktríny a kooperovať pri rozumne spravodlivom a efektívnom spravovaní krajiny? Aké požiadavky musíme vzniesť na náboženské a sekulárne doktríny a politickú sféru, aby tieto mohli navzájom spolupracovať?

BERNARD PRUSAK: Problém vo vašej ostatnej práci sa teda líši od problému v *Teórii spravodlivosti*.

JOHN RAWLS: Myslím, že áno. Teória spravodlivosti bola komprehenzívnu doktrínou liberalizmu, ktorej cieľom bolo rozvinúť klasickú teóriu spravodlivosti – teóriu spoločenskej zmluvy – tak, aby odolala rôznym tradičným námietkam. V *Politickom liberalizme* som si položil otázku: Ako môže byť náboženstvo a komprehenzívne sekulárne doktríny zlučiteľné so základnými inštitúciami ústavného režimu a ako ho môžu podporovať?

BERNARD PRUSAK: Ostaňme pri tomto novom probléme, pri otázke ako urobiť liberálnu ústavnú demokraciu nielen prístupnou, ale aj prífazlivou pre nábožensky založených ľudí, pre ľudí, ktorí sa sami charakterizujú v prvom rade ako liberáli, pre ľudí žijúcich podľa nejakej komprehenzívnej doktríny. Rozdiel medzi komprehenzívnu doktrínou a politickou koncepciou ste formulovali tak, že bol pre mnohých ľudí ťažko zrozumiteľný. Mohli by ste ho objasniť?

JOHN RAWLS: Komprehenzívna doktrína, či už náboženská alebo sekulárna, si nárokuje obsiahnuť celý život. Ak ide o náboženskú doktrínu, hovorí teda o našom vzťahu k Bohu a k vesmíru, a všetky cnosti, nielen politické, ale aj morálne, vrátane týkajúcich sa súkromného života a iných oblastí, sú v nej dôkladne zoradené. Filozoficky by sme mohli namietat, že v skutočnosti ani komprehenzívna doktrína nepokrýva naozaj všetky oblasti života. No jej cieľom je obsiahnuť všetko a sekulárne doktríny sa snažia presne o to isté. Dosah politickej

konceptie, tak ako používam tento pojem ja, je však omnoho užší: vzťahuje sa len na základnú štruktúru spoločnosti, jej inštitúcie, kľúčové prvky ústavnosti, otázky základnej spravodlivosti a vlastníctva, a tak ďalej. Zahŕňa aj hlasovacie právo, politické cnosti a dobro politického života, ale jej zámerom nie je presiahnuť tieto oblasti. Pokúšam sa ukázať, ako sa na politickú koncepciu možno pozeráť v zmysle samostatne stojacej zložky, ktorú možno vložiť do rozličných komprehenzívnych doktrín.

Dobro politického života je veľké politické dobro. Nie je to sekulárne dobro presne stanovené nejakou komprehenzívnou doktrínou, napríklad Kantovou alebo J. S. Millovou. Toto politické dobro by sme mohli charakterizovať ako dobro slobodných a rovných občanov, ktorí sú si vedomí povinnosti preukazovať si navzájom úctu – povinnosti verejne zdôvodňovať politické činy.

BERNARD PRUSAK: Skúsme tento rozdiel trochu osvetliť a možno aj konkretizovať: mohli by ste sa bližšie vyjadriť k téme asistovanej samovraždy? Boli ste jedným zo signatárov materiálu *Philosophers' Brief* zaslaného Najvyššiemu súdu minulý rok [pozri *New York Review of Books*, 27. marca 1997]. V tomto materiáli tvrdíte, že ľudia chápu utrpenie rôzne a že v ústavnej demokracii by nemala nijaká filozofická alebo náboženská autorita dostať priestor na to, aby sa vyjadrovala k tomu, ako má človek prežiť svoje posledné dni. Aký je váš názor na eutanáziu?

JOHN RAWLS: Chceli sme, aby Najvyšší súd rozhodol v súlade so základným ústavným právom. Nazdávame sa, že to nie je záležitosť slobody vyznania, ale ústavný princíp. Možnosť rozhodnúť o týchto zásadných otázkach ako slobodný občan sa pokladá za súčasť amerických slobôd. Samozrejme, vieme, že nie každý súhlasí s eutanáziou, ale ľudia sa môžu zhodnúť na tom, že takéto právo jestvuje, aj keď ho sami nikdy neuplatnia. Myslím, že dobrým argumentom proti je názor Cassa Sunsteina [pozri *From Theory to Practice, Arizona State Law Journal*, leto 1997]. Sunstein hovorí, že by bolo veľmi nemúdre, keby Najvyšší súd ustanovil toto kontroverzné právo. Rozhodnutie súdu by vychádzalo z filozofickej argumentácie ústavného práva a pripustilo by právo, s ktorým by nesúhlasilo množstvo ľudí. Toto by som napríklad použil ako dobrý politický argument proti materiálu *Philosophers' Brief*. Argumentovať proti materiálu by sa teda mohlo práve tým, že Najvyšší súd by sa v tomto štádiu nemal prikloniť ani na jednu stranu. Mal by povedať – a myslím, že správanie súdu môžeme interpretovať aj takto: Nie, nerozhodneme o tejto otázke, diskutuje sa o nej, môže sa o nej rokovať v rámci jednotlivých štátov, štáty môžu zaujať rozdielne stanoviská, no my by sme si nemali, ak nemusíme, privlastňovať túto ústavnú prednostne. Myslím, že čiastočne mal súd na pamäti prípad *Roe verus Wade*. Toto je komplikovaná záležitosť, v súvislosti s ktorou neviem povedať, či by sa veci pohli smerom k lepšiemu alebo horšiemu, ak by súd nebol rozhodol. Niektorí hovoria, že by im to prospelo, iní, že neprospe- lo. Sunstein patrí k tej prvej skupine, lebo tvrdí, že rozhodnutie súdu ustanovilo právo v skutočnej kontroverznej veci, aj nemusel. Najvyšší súd mal poskytnúť dlhší čas na diskusiu.

BERNARD PRUSAK: Váš výsledný argument teda súvisí s argumentáciou, ktorá sa predpokladá v rámci ústavnej demokracie. „Verejný rozum“ – ako nazývate takýto druh argumentácie – nie je monolitný?

JOHN RAWLS: Presne tak: verejný rozum znamená spôsob rozhodovania o otázkach, a nie tom, čo sú dobré alebo racionálne rozhodnutia. Vidíte, argument vo *Philosophers'*

Brief, bol podľa môjho ponímania politický argument. Sunsteinov argument je tiež politický. Vychádza z povahy súdu: súdy nevyunikajú vo filozofickej argumentácii a nemali by sa o ňu pokúšať, podľa možnosti by sa mali skôr usilovať o užšie koncipované rozhodnutia. V opačnom prípade čakajú Najvyšší súd veľmi veľké kontroverzie.

BERNARD PRUSAK: Ďalším argumentom proti asistovanej samovražde by mohol byť ten, s ktorým prišiel Michael Walzer: že toto právo by mohlo zraniť priveľkú časť populácie – starých, chorých a opustených [pozri *Feed the Face*, *The New Republic*, 9. júna 1997]. Toto právo je výborné a vhodné pre ľudí, ktorí disponujú prostriedkami na používanie práva ako nástroja slobody, ale pre ostatných ľudí by to v skutočnosti mohlo byť naozaj nebezpečné. A toto je len jeden z mnohých argumentov v rámci „verejného rozumu“.

JOHN RAWLS: Presne tak. Nie som si síce istý, že to je dobrý argument, ale to je iná otázka. Argumenty „verejného rozumu“ môžu byť dobré alebo zlé, presne tak ako všetky ostatné argumenty. V rámci „verejného rozumu“ jestvuje mnoho argumentov, a to treba zdôrazniť. Vidíte, neprízvukoval som to dostatočne. Práve revidujem Politický liberalizmus tak, aby bol v súlade s „Prepracovanou myšlienkou ‘verejného rozumu’“, kde je tento aspekt úplne jasný.

Tu by som chcel povedať niečo o tom, čo v spomínanom článku nazývam „podmienka“. Myslím si, že to je dôležité. Túto podmienku možno sformulovať asi takto: Každá komprehenzívna doktrína, náboženská alebo sekulárna, môže byť kedykoľvek zaradená do ľubovoľného politického argumentu. Tvrdím však, že ľudia, ktorí s nimi takto narábajú, by mali vysvetliť, čo pokladajú za verejný rozum pre svoje argumenty. Tým prestáva byť ich názor stanoviskom jednej konkrétnej skupiny a stáva sa názorom, s ktorým všetci členovia spoločnosti môžu (no nevyhnutne nemusia) racionálne súhlasiť. Dôležité je, aby ľudia predkladali také racionálne dôvody, ktoré možno pochopiť a oceniť nezávisle od jednotlivých komprehenzívnych doktrín, ktoré zastávajú. A tak myšlienka „verejného rozumu“ nesúvisí so správnymi odpoveďami na všetky príslušné otázky, ale týka sa racionálnych dôvodov, ktoré by poskytli odpovede na ne.

BERNARD PRUSAK: Kritici vám vyčítajú, že aj keď ste otvorený voči náboženským argumentom, ktoré možno pretlmočiť do všeobecných pojmov zrozumiteľných pre všetkých ľudí, pod povrchom argumentujete v prospech sekularizmu. Teraz to popierate.

JOHN RAWLS: Áno, rozhodne to popieram. Môj argument svedčí rovnako v prospech sekularizmu ako v prospech náboženstva. Zamyslíme sa: sú dva druhy komprehenzívnych doktrín, náboženské a sekulárne. Veriaci povedia, že v skrytosti argumentujem v prospech sekularizmu, tí druhí zas, že v prospech náboženstva. Oboje popieram. Každá zo strán predpokladá základné idey ústavnej demokracie, a preto sa nazdávam, že môžeme politicky argumentovať v zmysle „verejného rozumu“. Ak to robíme, hovoríme spoločnou rečou. Môžeme si navzájom porozumieť a spolupracovať.

BERNARD PRUSAK: Dovoľte mi to preformulovať: otázkou by bolo, kto určuje podmienky „verejného rozumu“? Veriaci môže povedať: Pozrite, zjavenie nie je len osobnou záležitosťou – je tu, v tejto knihe. Prečo by som nemohol použiť takýto argument? Alebo skúsme ísť ešte bližšie k jadrú problému: z akého dôvodu musím argumentovať tak, aby s tým každý súhlasil alebo mohol súhlasiť? Zdá sa, že vzhľadom na to, s kým mám diskuto-

W. HENRY BEVERIDGE
Sociálne zabezpečenie ako povinnosť štátu

Plnú zamestnanosť nemožno dosiahnuť ani udržať bez značného rozšírenia zodpovedností a právomocí, ktoré štát vykonáva prostredníctvom orgánov centrálnej vlády. Žiadna moc okrem moci štátu nie je schopná zabezpečiť plán ani kontrolovať verejný záujem, rozmiestnenie priemyslu a využívanie pôdy. ... Návrhy obsiahnuté v tejto správe zároveň v plnej miere zachovávajú všetky základné slobody, ktoré sú dôležitejšie než plná zamestnanosť sama osebe. ... Sociálne zabezpečenie sa dnes môže budovať podľa presného plánu a právnych predpisov, ktoré budú tento plán presadzovať. ... Len čo padne rozhodnutie odstrániť chudobu metódou kompletného a jednotného sociálneho poistenia ... ostanú na doriešenie už len drobné administratívne detaily...

Na druhej strane, ak predpokladáme, že štát má existovať pre jednotlivca, čo potom so štátom, ktorý nie je schopný zabezpečiť miliónom jednotlivcov možnosť služieb a príjmov v súlade s ich schopnosťami a nedokáže im zabezpečiť ani život bez poníženia sociálnej pomoci? Takýto štát musíme hodnotiť ako štát, ktorý zlyhá vo svojej prvoradej povinnosti.

Táto správa navrhuje, aby sme si stanovili spoločný cieľ a odhodlali sa oslobodiť Britániu od gigantického zla chudoby, chorôb, nevedomosti a špiny. Toto sú naši spoloční nepriatelia. Nebolo by správne, keby sa každý jednotlivec usiloval uzavrieť separátny mier s týmito nepriateľmi, pričom by im prenechal svojich druhov. To je totiž zmysel sociálneho svedomia; jednotlivec by nemal uzavrieť separátny mier so sociálnym zlom.

(1945)

vať, skľzávajú tieto podmienky na pôdu sekularizmu. Zoberme si argument v prospech existencie posvätného života. Veriaci môže povedať, že mu bol zjavený. No keby sa od neho vyžadovali všeobecne zrozumiteľné argumenty, vlastne by ste ho žiadali, aby sa zriekol pravdy tak, ako ju onzná.

JOHN RAWLS: Samozrejme, že od vás nikto nechce, aby ste sa vzdali svojej pravdy. Máme tu však jeden problém, ktorý treba vyriešiť. Koľko je v Spojených štátoch cirkví a náboženských skupín? Ako môžu spolu vychádzať? Jedným zo spôsobov, v histórii veľmi častým, je vybojovať si pozície, ako napríklad vo Francúzsku v 16. storočí. Ako sa tomu dá vyhnúť?

Mohol by som sa teraz poobzerať dookola a spýtať sa, či neexistuje nejaké lepšie riešenie alebo návrh. No žiadne iné riešenie nevidím. V Spojených štátoch sa to takto riešilo od Prvého dodatku k Ústave. Ako viete, v Novom Anglicku plnila funkciu „štátnej cirkvi“ dovtedy kongregacionalistická cirkev a na Juhu to bola anglikánska cirkev. Ako dosiahol Madison odluku štátu od cirkví najskôr vo Virgínii a potom aj v Kongrese? Baptisti, presbyteriáni a malé

denominácie nenávideli Jeffersona, ktorý podľa nich predstavoval najhoršieho stúpenca sekularizmu. No Madisonovi sa podarilo presadiť prijatie Jeffersonovho zákona, pretože baptisti, presbyteriáni a príslušníci malých denominácií, ktorí boli vylúčení v Novom Anglicku a na Juhu, sa spojili v záujme vlastnej ochrany.

Ľudia ak chcú, môžu používať argumenty z Biblie. Mojm cieľom však je, aby si uvedomili, že by mali ponúkať aj také argumenty, ktoré by boli prijateľné pre všetkých rozumných občanov. Opäť sa pýtam, aká tu je alternatíva. Ako možno v ústavnom režime vychádzať so všetkými týmito komprehenzívnymi doktrínami? Predstavme si to v takomto svetle.

BERNARD PRUSAK: Môže náboženstvo prosperovať, môže náboženstvo v takej spoločnosti prežiť?

JOHN RAWLS: Povedal by som, že odpoveď je jasná: Áno. Vezmime si Spojené štáty a Európu. Podľa môjho názoru Európania úplne prestali dôverovať cirkvi, pretože stála na strane monarchov. Inštitucionalizovala inkvizíciu a stala sa súčasťou represívneho štátneho aparátu. Niečo také sa u nás nikdy nestalo. Táto skúsenosť je nám cudzia. Ak možno hovoriť o niečom takom, ako je potvrdenie históriou, potom naša skúsenosť dáva jednoznačne kladnú odpoveď. Predkladám historickú odpoveď, nie teoretickú, myslím si však, že si môžeme položiť otázku, či sa napríklad katolicizmu darí lepšie tu, v Brazílii alebo vo Francúzsku. Tocqueville hovorí o tom istom. Precestoval túto krajinu a rozprával sa s mnohými katolíckymi kňazmi, ktorí boli v tom čase vo výraznej menšine. Keď sa ich pýtal, prečo je, podľa nich náboženstvo v tejto krajine také slobodné a prekvitá, dostal odpoveď, že vďaka odluke cirkvi od štátu.

BERNARD PRUSAK: Hovoríte o vašej alternatíve. Čo tým chcete dosiahnuť? Vyznieva to skoro tak, akoby ste hovorili: Pozrite, toto je najlepší spôsob, ako spolu dobre vychádzať, toto je najlepší modus vivendi. Zároveň však idete vo svojich tvrdeniach omnoho ďalej: chcete „stabilitu zo správnych rozumných dôvodov“. Aké rozumné dôvody by ste uviedli, okrem mieru, ktorý by bol veľmi dobrým dôvodom?

JOHN RAWLS: Mier je určite veľmi dobrým dôvodom. Existuje však celý rad iných rozumných dôvodov. Spomenul som už dobro politického života: dobro slobodných a rovných občanov, ktorí si uvedomujú povinnosť preukazovať si navzájom úctu a podporujú inštitúcie ústavného režimu. Predpokladám, že v súlade s II. Vatikánskym koncilom rímski katolíci odobrujú tieto politické inštitúcie. Rovnako ako mnohí protestanti, židia a moslimovia.

BERNARD PRUSAK: Znie to, ako keby ste naozaj obhajovali argument v prospech dôstojnosti jednotlivca. Skúsím to obrátiť: istým spôsobom to znie skoro ako náboženský argument.

JOHN RAWLS: V poriadku. Prečo by som to mal popierať? Ak chcete povedať, že to prichádza z posvätenosti jednotlivca Bibliou, výborne, nemusím to popierať.

BERNARD PRUSAK: Zároveň však nechcete argumentovať na tradičnom základe. Váš argument v prospech uznania dôstojnosti jednotlivca je založený na fungovaní liberálnej ústavnej demokracie.

JOHN RAWLS: Liberálna ústavná demokracia by mala zabezpečiť každému občanovi slobodu a rovnosť a ochraňovať jeho základné práva a slobody. Vidíte, nepoužívam iné argumenty, pretože ich nepotrebujem, a ak by som to robil, od začiatku by to vyvolalo rozpory. Občania môžu vychádzať zo svojich vlastných komprehenzívnych teórií, nech sú akékoľvek. V Politickom liberalizme pokiaľ možno dbám o to, aby som sa nepúšťal do diskusií, ktorými by som sa mohol dostať do sporu s akýmkoľvek teológom alebo filozofom.

BERNARD PRUSAK: Ako ste vo vašej práci prepracovali myšlienku verejného dobra? Je to ešte verejné dobro? Ako by ste o ňom hovorili v liberálnej ústavnej demokracii, kde je pluralizmus skutočnosťou? Je ponechané bokom, alebo je koncipované po novom?

JOHN RAWLS: Rozličné politické názory, aj liberálne, v zmysle podpory liberálnej ústavnej demokracie, sa nepochybne spájajú s istou predstavou verejného dobra; majú predstavu o prostriedkoch, ktoré by mali zabezpečiť, aby ľudia mohli využívať svoje slobody. Existujú rozličné spôsoby, ako definovať verejné dobro, a liberálna ústavná demokracia by mohla byť jedným zo spôsobov, ako by sa to dalo zabezpečiť.

BERNARD PRUSAK: Verejné dobro je teda skôr dobro každého občana, rozprestierajúce sa nad všetkým.

JOHN RAWLS: V tejto súvislosti by som rád zdôraznil jednu vec. Počúvame, že liberalizmu chýba myšlienka verejného dobra, ale myslím si, že to je chyba. Napríklad, ak sa občania v ústavnom režime riadia pri svojom konaní správnymi racionálnymi dôvodmi, môžeme povedať, že bez ohľadu na ich komprehenzívne doktríny chcú spravodlivosť pre všetkých ostatných občanov. Možno povedať, že sa spoločne usilujú zabezpečiť spravodlivosť pre každého jedného občana. To, samozrejme, nie je ich jediný spoločný záujem, ale je to jediná vec, o ktorú sa všetci spoločne snažia. Vyjadril by som to tak, že sa usilujú o jeden cieľ, a tým je spravodlivosť pre všetkých občanov.

BERNARD PRUSAK: Pokúšate sa teda zmieriť postupy ústavnej demokracie a prezentovať to presvedčivo a atraktívne.

JOHN RAWLS: Áno – dúfam, že to je atraktívne. Pokúšam sa ukázať, že táto forma režimu je za istých okolností možná a má vlastné formy verejného diskurzu. Neposkytuje odpoveď na partikulárnu otázku, iba hovorí, ako by sa malo diskutovať o politických otázkach. Skutočne vysvetľujem to, čím by podľa mňa mala byť verejná filozofia v rozumne spravodlivom ústavnom režime.

Z anglického originálu preložila Kamila Štullerová

POZNÁMKY:

1 Rawls, J.: Teorie spravodlnosti, XXX

2 Rawls, J.: Politický liberalizmus, prel. Pavol Štekauer, Prešov, Slovacontact 1997. (Slovenskú terminológiu Rawlsových filozofických termínov preberám z tohto vydania. Aj keď si uvedomujem, že slovenský preklad ústredného pojmu „verejný rozum“ (po anglicky public reason, nemecký preklad *öffentliche Vernunft*) nevyjadruje všetky jeho významy vyskytujúce sa v origináli (*public reason, public reasons, reasonably, reasonable*) významovo oscilujúci medzi rozumom, rozvážnosťou, dôvodmi a logikou, prikláňam sa k Štekauerovmu riešeniu, ktoré pokladám za najpriateľnejšie. – pozn. prekl.)